

FÜST MILÁN

(1888-1967)

A magyar írók nagy részét kétféle értelmiségi előkészület jellemezte igen sokáig: a jogászi és a bölcsészi. Akadt közöttük ideig-óráig gyakorló ügyvéd is, tanár is. A közéleti izgalom inkább a jogászokra volt jellemző, a befelé forduló művészi műveltség inkább a filozoferekre (természetesen ez az általánosítás csak nagy átlagban érvényes, kivétel mindig akadt, de kétségtelen, hogy a műveltség jellege is meghatározza az ember magatartását). Füst Milán jogász is volt, tanár is volt: jogi doktorátust és kereskedelmi iskolai tanári diplomát is szerzett, élete jó részében gyakorló tanár volt: korábban kereskedelmi középiskolában tanított igen gyakorlati tantárgyakat, majd idős korában az egyetemen esztétikát. És aki csak tanítványa volt, akár itt, akár ott, mind úgy emlékezik, hogy egész lelkét adta a pedagógiába, órái lelket-értelmet izgatóak, gondolatébresztőek voltak. Érdekes tanár volt. Ugyanakkor elmélkedéseinek, jellemzéseinek módszerében mindig maradt valami a valóság tényeit, az emberi magatartásokat kifejtő és értelmező jogászi logikából. Életében is, elmélkedő és emlékező műveiben is néha bogaras, akadémikus öregembernek látszik már fiatal korában is, de a furcsaságok, nemegyszer különködések mögött egy nagyon világos gondolkodású, okos, tudományosan képzett elme húzódik meg, aki úgy tesz, mintha szerepeket játszanék. Legközismertebb szerepe a vélt betegségekkel küzdő hipochonder; másik szerepe az aggastyán (aggastyánként is szerepmódra játszotta az aggastyánt). De játszott betegség, játszott vénség is csak arra alkalom, hogy elmondja igazságait: versben, szépprózában, esszében és emlékezésekben. És amely műfajhoz nyúl, ott az olvasó a megváltoztathatlan tökélyt érzi. Füst Milán a század magyar irodalmának egyik legnagyobb íróművésze, a Nyugat nagy nemzedékének egyik legnagyobb - és a következő nemzedékekre Ady után alighanem a legnagyobb hatású - költője. Regényei szépprózáink le európaibb értékei közt sorakoznak. Ama kevesek közé tartozik, akiknek költői-írói nagyságát bizonyos késéssel ugyan, de valamelyest a világirodalom is tudomásul vette.

Polgári családból származott, de kisgyermekkorától árva, aki nehéz anyagi körülmények között, szívós kitartással szerzi tudósi színvonalú műveltségét, amelyben jelentékeny helyet foglal el az antik görög kultúra és a Biblia. Ez a két kulturális világ mindvégig erősen hat költészetére. Ifjúkorától fogva jó barátja Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes. Velük együtt ismeri meg a világirodalom modern törekvéseit.

Ifjúkorától fogva versel, de nem ontja könnyeden a verseket, az ő számára minden sor gondolat adó feladat. Lassan, csiszolva, újra át- meg átírva formálja méltóságteljesen komor költeményeit. A magyar költészet leglassabban dolgozó, legaggályosabb költője, aggastyán korában is tökéletes remekműveket ír, és nyolcvan évre terjedő életében összesen nem írt száz verset. Költészetében nincs selejt. Amit a kezéből kiad - remekmű.

Versei formájukban nem emlékeztetnek senkire egész irodalmunkban. Néhány korábbi kísérletezés (Kazinczy, Petőfi, majd programszerűbben Czóbel Minka) után Füst Milán a magyar szabad vers megteremtője. Leszámítva néhány egészen ritka rímes játékát, költészete szakítás a rímmel is és a megszokott ritmikákkal is, de közben soraiban a görög verselés szöveghullámszerűségei és a Biblia félvers-félpróza ritmusai lappanganak. A

görög tragédiák kórusai és az Ótestamentum zsoltárai hatottak legerősebben ezekre a nagyon is modern versekre, amelyek a XX. század emberének szorongásait, felháborodásait, embertelenség elleni tiltakozását fejezik ki látomásos képekben. Fájdalom, szomorúság, részvét szólal meg ebben a költészetben, de mintha nem is egy meghatározott ember mondaná, mintha maga a mindenség, a természet vagy a történelem egésze szólalna meg. Néha beleéli magát egy helyzetbe, például egy zsoldostisz szerepébe a harmincéves háború idején, és úgy mondja el igéit a félelemről, amely nemcsak az ő félelme, hanem az egész emberiségé. Ez az egész költészet ódai hangvételű, Berzsenyi Dániel óta senki minálunk nem élt így költészetében a szakadatlan magasztosság állapotában. Értő és borús élettapasztalat sejlik a versek mögött. Ezért hat a már fiatal Füst Milán is aggastyánnak. De stílusának, kifejezőmódjának roppant ereje miatt ezért hat az aggastyán Füst Milán is kortalannak.

Világnézete tulajdonképpen pesszimista: elkomorítja a világban tapasztalható gonoszság, ostobaság, szerencsétlenség. És a század borzalmi igazolni is látszanak pesszimizmusát. Közben azonban elválasztja az igazi pesszimistáktól feltétlen emberszeretete, embertisztelete és együttérzése a szomorúakkal. Ez a mindenre kiterjedő részvét teszi minden haladó törekvés politikai szövetségesevé. Nem volt szocialista a szó társadalomtudományi értelmében, de humanizmusa baloldaltól áll szemben a polgársággal, a humanizmus és szembenállás erkölcsi értelmében. Ez a magatartás oly mértékben befolyásolja emberi-költői magatartását, hogy a tanácsköztársaság idején politikai és jogász szerepet vállal, egyik vezetője akkor az "Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetségé"-nek, a forradalmi írókat összefogó "Vörösmarty Akadémiá"-nak pedig az ügyésze. Ezt a magatartást az ellenforradalom nem is bocsátja meg neki: fegyelmi úton fosztják meg tanári állásától. Ettől kezdve kénytelen kizárólag irodalomból élni. Csak a felszabadulás után tér vissza a pedagógiához, de akkor már az egyetemen. Pártokon kívül is baloldali írónak-költőnek számít, aki érti, egyre jobban érti a munkásmozgalmat is.

Versekből azonban nem lehetett megélni, még termékenyebb költőnek sem. A prózát mindig jobban fizették. Néhány novellát már azelőtt is írt, de regényeinek és elbeszéléseinek legnagyobb része a Horthy-korszak negyedszázadában keletkezett. Szerencsére ekkor sem kellett elsietnie a munkát, igazi megélhetési gondjai nem voltak: felesége, aki szeretettel és alkotó embernek alkalmas életformával vette körül, kitűnő üzletasszony volt, aki biztosítani tudta férjének a művészi elmélyedést. (Nem lehetett könnyű élete: Füst Milán nyűgös, zsörtölődő férj volt, amolyan igazi "nehéz ember", akit lelke mélyéig csak a megoldandó művészi feladat érdekelt.) A húszas években kelt kisregényei, mint a Nevetők vagy az angol vallásháborúk idején játszódó Advent, szépprózánk legjelentékenyebb remekei közé tartoznak. Az élet bizonytalan veszedelmeitől való körvonalazatlan félelem jelenik meg bennük kitűnő lélektani ábrázolással. Az ellenforradalmi kor általános rettegésének művészi áttételei ezek, különösen a terrorhangulatot félelmetesen ábrázoló Advent.

Kisregényeinek és elbeszéléseinek jó részére jellemző egy sajátosan groteszk látásmód is. Ez a groteskség és szorongás együtt teszi annyira jellegzetesen modern íróvá Füst Milánt. Prózai főművét azonban később, a harmincas-negyvenes évek fordulóján írta;

1942-ben jelent meg a Feleségem története. Itt megint álarcot vált: egy magányos lelkű, külön hajóskapitány meséli el benne lélekgyilkos féltékenységének történetét. Ez a nagy terjedelmű lélektani regény később, már a háború után világsiker lett. Francia fordítás útján belekerült a század prózairodalmába.

S mindezek mellett kitűnő drámaíró volt. A maga kora, a színházi élet nem érdeklődött irántuk, el is ment a kedve a drámaírástól, így egy korai verses drámakísérleten kívül mindössze két színpadi műve maradt, a szerencsétlen emberek szerelmi szomorúságáról szóló Boldogtalanok és a kitűnő lélektani-történelmi dráma, a IV. Henrik. Minden olvasó tudta, hogy milyen jó művek, de csak évtizedekkel utóbb kerültek színpadra, és a IV. Henrik elkésetten aratott nagy színpadi sikert.

Füst Milán megjelenésétől kezdve tisztelt költő volt. Amíg a Nyugat fennállt, hozzátartozott élgárdájához. A nagyközönségtől ekkor is, később is idegen maradt, de a költők ekkor is, később is mesterüknek tartották: akkor is, amikor a fasizmus üldöztötte volt. A felszabadulással azután minden hivatalos elismerést is megkapott: Kossuth-díjat, egyetemi tanárságot, az élő klasszikusnak kijáró nagyrebecsülést. És még több mint két évtizedes, mindhalálig tartó termékenység adatott neki.

Mesternek indult, és nagy hatású mester maradt a halála után is.

[Hegedűs Géza: A magyar irodalom arcképcsarnoka](#)